

Індивідуально-диференційований підхід до розвитку пізнавальної мотивації молодших школярів

Бібік Н.М.

Інститут педагогіки НАПН України

Сучасна практична освіта апробує у діалектичному взаємозв'язку індивідуального і диференційованого підходів розподіл і навчання учнів за здібностями, рівнями навченості, за темпом просування, за змістом і формою освіти, складністю цього процесу та ін.

У початковій і основній школі переважає внутрішня диференціація, яка передбачає поділ на групи в умовах звичайного класу. Таким чином досягається варіативний темп вивчення матеріалу, вибір різноманітних видів діяльності, характер і ступінь допомоги з боку вчителя.

Процес навчання у різних групах здійснюється по-різному: відрізняється змістом, змінюється домінуюча роль тих чи інших методів навчання, їх форми й прийоми, стиль взаємин між учителем і учнем тощо.

Внутрішня диференціація може здійснюватись як один із способів врахування індивідуальних особливостей учнів, так і в формі рівневої диференціації, за якої учні, навчаючись за єдиною програмою, мають можливість засвоювати її на різних рівнях, але не нижче від нормативних обов'язкових результатів.

Очевидно, що нормативно закріплені вимоги до змісту і форм навчання поки що не торкнулись сутнісних засад. Зокрема, шкільна освіта традиційно залишається спрямованою на вивчення предметів, а не на зміни особистісного розвитку учня. Учитель залишається, за влучним висловом Л. Виготського, «рікшею», що тягне на собі учня, передає досвід поколінь переважно засобом слова. Результатом цього стану є безініціативність учня, відхід від труднощів, невпевненість у собі, в результатах роботи. Спостерігається слабка рухливість прийомів навчальної діяльності, домінує репродуктивний спосіб виконання завдань. Це відчутно виявилось у результатах міжнародних моніторингових досліджень, в яких брали участь одинадцятирічні (на завершенні початкової школи) і п'ятирічні (після основної).

Зрозуміло, що результати якості освіти, інструменти її вимірювання перебувають у діалектичному взаємозв'язку із засобами досягнення.

Іншими словами: за якими ознаками диференціюється навчання і що є кінцевим продуктом?

Такі висновки на основі експериментальних даних належать дослідникам І. Д. Бех, О. Я. Савченко.

Зокрема, вчені зазначають, що диференціація навчання на основі мотивації повинна ґрунтуватися на діагностиці її стійкості, вияві змісту, аналізі, якого роду розумова діяльність її підкріплює. Адже інтерес може підтримуватись також соціальними, а не тільки пізнавальними мотивами.

З'ясовано характер зв'язку між ступенем розвитку навчальної діяльності і зокрема уміння вчитись з рівнями сформованості мотивації навчання. Так встановлено, що навчання, організоване як активна діяльність, істотно впливає і на зацікавлене ставлення учня до об'єкта і способів пізнання. І навпаки, навчання нижче або вище можливостей учня породжує інертність, тривалий неуспіх і як результат, негативну пізнавальну установку.

Найбільш характерною особливістю має стати перенос центру тяжіння з навчання на учіння, на більшу дозу самостійності роботи, розв'язування цікавих пізнавальних завдань, завдань на вибір, експериментальні і творчі завдання тощо.

Тривалі спостереження навчального процесу в початкових класах, вивчення умов росту й спаду активності учнів в різноманітних ситуаціях навчання, дали змогу виділити засоби диференційованого впливу на їхню мотивацію навчання.

Так, важливо визначити стійкість пізнавального орієнтування на різному предметному змісті; аналізувати вибіркоче ставлення учня не тільки до змісту, але виду й форми його репрезентації; співвідносити процес роботи з заданим алгоритмом і інтересом учня до цієї діяльності.

Такі діагностичні дані мають бути, на думку вчених, вихідними для диференційованого впливу на окремі групи учнів з метою підтримки й розвитку їхніх пізнавальних інтересів.

Інший підхід полягає у необхідності вивчення стану мотивації кожного учня, співвіднесенні його реальних досягнень (у розвиненості пізнавального інтересу) з віковими тенденціями.

Якщо в учнів відсутні ті особливості певного рівня розвитку пізнавального інтересу, які властиві для його однолітків, то планується спеціальна робота (види завдань, ситуацій тощо), які мобілізують потенційні можливості з опорою на індивідуальні особливості школяра і його попередній досвід.

Якщо ж учень має випереджувальні характеристики інтересів, то вчитель готує ґрунт для наступного етапу, просуваючи розвиток його пізнавальних інтересів. Це означає, наприклад, що вчителю у цьому випадку на кінець початкового навчання бажано закласти риси пізнавальної мотивації підліткового віку, а саме: розширити самостійність в навчальній роботі, відпрацьовувати різні способи пізнавальної діяльності, заохочувати пошук нових способів розв'язання завдань тощо.

Незважаючи на рухливість вікових меж у проявах пізнавального інтересу, дослідники виділяють молодший шкільний вік як найяскравіший у його вираженні і найсприятливіший для педагогічного.

Тривалі спостереження уроків, їх поелементний аналіз, зіставлення засобів впливу на пізнавальні орієнтації і реакції учнів дозволили з'ясувати: найбільша пізнавальна активність спостерігається в ситуаціях безпосереднього спілкування з об'єктами навколишнього світу, практичних дій з предметами, використання життєвого досвіду дітей; у разі варіативності та незвичайності методів діяльності.

Пізнавальна активність молодших школярів знижується одноманітністю процесуальних характеристик навчання (особливо, якщо тривало використовуються методи слухового сприймання – бесіда, розповідь, опитування); перенасиченням процесу емоційними, розважальними прийомами, неадекватністю рівня трудності пізнавального завдання можливостям учнів тощо.

Важливим висновком теоретично-експериментальних досліджень є той, що індивідуально-диференційований підхід у формуванні пізнавальних мотивів

має спиратись на особливі стратегії впливу на учнів, як із високим рівнем їх розвитку, так і з низьким.

Використана література:

1. Диференціація навчання на різних ступенях загальної середньої освіти: теорія, практика, перспективи. – Матеріали методологічного семінару АПН України. 20 листопада 2008 року, Київ. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 188с.
2. Інтерес до навчання: як його підтримувати і розвивати. Я у світі. 4 клас: метод. посіб. для вчителя : – Х.: Вид. група «Основа», 2015. – 192с.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – Генеза, 2002. – 368с.